Stručni rad
UDK:616.89:316.624
DOI:10.7251/ZND2601435S

VRŠNJAČKO NASILJE, PREVENCIJA I TRETMAN

***Doc. dr Valentina Smolović*[268]**
Viši sud u Podgorici

Apstrakt: *Vršnjačko nasilje je negativna društvena pojava koja se javljala kroz istoriju. Ono je uvijek bilo a i danas je veoma veliki problem koji u poslednjem periodu stvara glavobolju cjelokupnoj crnogorskoj javosti. Tuča u školi, tuča ispred škole, teško povrijeđeni maloljetnici kojima se ljekari bore za život postaje naša svakodnevnica. Kako spriječiti, kako liječiti? Kako naći najbolje rješenje? Neophodno je stvari nazvati pravim imenom, prepoznati nasilje i u skladu sa tim pravovremeno i na adekvatan način djelovati. Vršnjačko nasilje je svako ponašanje koje ispunjava nekoliko elemenata, to je čin koji ima za cilj da se nekome nanese šteta, ponavlja se tokom nekog perioda, odnos snaga između izvršioca i žrtve je neravnopravan. U ovom radu akcenat smo stavili na karakteristike vršnjačkog nasilja, kao i na prevenciju i sprečavanje ove devijantne pojave i sporovođenje adekvatnog tretmana.*

Ključne riječi: *vršnjačko nasilje, žrtva, izvršilac, tretman*

PRISTUP RAZUMIJEVANJU AGRESIJE

Okosnica ličnosti formira se u ranom djetinjstvu, još u predškolskom uzrastu. Iskustvo o ljudima oko sebe, o svom položaju među njima i općenito o životu u ljudskoj zajednici, što ih dijete stječe u prvim godinama života, osnova su njegova kasnijeg, ponekad i doživotnog stava prema pojedinim životnim zadacima. Kasnija iskustva i mnogobrojni doživljaji mijenjaju ljudsku ličnost u izvjesnoj mjeri, bilo u pozitivnom ili u negativnom smislu, ali često ne mogu bitno izmijeniti ono što je u nju usađeno u najmlađim godinama (Košiček, Košiček, 1967). Znamo da se ličnost formira u najranijem djetinjstvu, ali u tom periodu života djeca pored primjernog pokazuju i nestašno, odnosno neprilagođeno ponašanje, njihov nestašni karakter se ispoljava kroz inat i neprimjerene reakcije. Već u vrtiću spominjemo dječje ponašanje. Razlog tome je što se prvi put u nekoj zajednici, u vrtiću, okupljaju različiti pojedinci s različitim željama i interesima i dolazi do sukoba kako bi se neka situacija riješila. U vrtiću se dijete suočava sa agresijom, ali i sa agresivnošću drugih. Riječ je o svađama, galami, ismijavanju, udarcima, provokacijama, ugrizima, štipanjima, povlačenju za kosu, otimanju i uništavanju igračaka. Agresivno ponašanje već kod male djece znači ili obranu nečega ili borbu za nešto (Poliklinika za zaštitu grada Zagreba, 2010). Kao i odrasli, tako i djeca imaju svoje loše dane. Psihološki posmatrano to je vrsta stečenog mehanizma za opstanak. Međutim, važno je razlikovati ponašanje djece koja povremeno ispoljavaju negodovanje u određenim situacijama putem emocionalnih reakcija koje uopšte nisu prijatne, od onih ponašanja koja nisu karakteristična za njihov uzrast. Mala djeca ne mogu dobro da se izraze i onda često ispoljavaju agresivnost. Ovakvi problemi mogu biti privremenog karaktera ali svakako mogu predstavljati i neke trajnije poremećaje. U uzrastu od četiri do šest godina djeca tek treba da razviju kontrolu svojih nagona. Ponašanje svakog djeteta ponaosob zavisi od njegovog uzrasta, ličnosti, fizičkog i emocionalnog razvoja. Ono je uslovljeno internim i eksternim faktorima, koji ga oblikuju tokom socijalizacije i koji se u konačnom projektuju

[268] smolovicvanja 68@gmail.com

kroz njegovo ponašanje. Smatra se da je predškolski period, preciznije period do pete godine značajan za učenje socijalnih vještina. U ovom periodu najbolje se može reagovati, ukoliko dijete ispoljava određene forme problematičnog ponašanja (Macanović, 2017). Kako mlađa, tako i starija djeca znaju da budu agresivna i to nije ništa neobično. Pa, ni odrasli se ne ponašaju uvijek primjereno. Veoma često znaju da galame i svađaju se umjesto da mirnim putem rješavaju određene neprijatne situacije. Međutim, ako dijete vrlo često ispoljava neprimjereno ponašanje to bi trebao da bude alarm kako za roditelje, tako i vaspitne ustanove (ako je dijete predškolskog ili školskog uzrasta) da uzrok može da bude nešto drugo što zahtijeva ozbiljan pristup problemu. Veoma često se ovakve činjenice zanemaruju pa dijete samo sa sobom nosi ili rješava problem. Ako se ovako sagledaju stvari lakše je kasnije razumjeti agresivnost kod starije djece. Agresivnost kod djece nastaje kao posledica emocionalno neuspjelog vaspitanja. Dijete koje je agresivno vrlo brzo započinje tuču da bi koristeći silu ostvarilo svoje ciljeve. Agresivnost se prenosi sa generacije na generaciju. Ako se dijete vaspitava uz ispoljavanje bezobzirnosti i surovosti od strane roditelja, onda će ono kada postane roditelj na isti način vaspitavati svoju djecu (Goleman, 2002).

DA LI JE AGRESIVNO PONAŠANJE DJECE ISTO ŠTO I VRŠNJAČKO NASILJE?

Tezu da agresija, kao instiktivno urođena sila u slučajevima nedovoljne razvijenosti svijesti o vrijednostima, dobija svoj puni izraz u društveno neprihvatljivom ponašanju formulisao je još prije mnogo godina Frojd. Agresivnost je poslužila istraživačima jejlskog univerziteta (Dollard, Miler i dr.) da razviju teoriju frustracije po kojoj se agresija smatra posledicom osujećenja u postizanju neke namjere, težnje, ili potrebe. Dakle, agresija je posledica frustracije kao bilo kakva u postizanju nekog cilja. Agresivnost je biopsihološki motiv, to je ljudska osobina na koju se može uticati i koja se može kontrolisati, koja je tu da svakoj jedinki omogući odbranu od prijetnje i zadovoljenje potreba. U tom smislu, agresivnost je sastavni dio mehanizama koji obezbjeđuju preživljavanje (Macanović, Petrović, 2015). Ljudske potrebe su prema Fromu, potrebe koje proističu iz ljudske prirode i predstavljaju odgovor na njegove egzistencijalne dihotomije. Svoju teoriju ljudskih potreba From je sistematski izložio u svojoj knjizi "Zdravo društvo". Po Fromu, postoji pet osnovnih ljudskih potreba: potreba za povezanošću, potreba za prevazilaženjem, potreba za ukorijenjenošću, potreba za identitetom i potreba za okvirom orijentacije i vjerovanja. Dva fundamentalno različita načina su moguća u rješavanju problema ljudske egzistencije, a to znači u zadovoljavanju ljudskih potreba: regresivan (bolestan, neautentičan) i progresivan (zdrav, autentičan). Ta dva smjera su: prvi, da se vrati na nivo životinjskog postojanja, koje karakteriše simbiotička veza i narcizam (sigurnost), ili drugi, da traži novi način povezivanja sa svijetom putem ljubavi, stvaralaštva i razuma, što podrazumijeva dostizanje produktivne ljudske egzistencije. Mi stalno živimo sa osjećanjem da nam nešto nedostaje, zato se kaže da je čovjek jedino živo biće kojemu je uvijek svega malo (Ćetković, 2010).

Agresivno ponašanje djece sve češća je pojava u društvu u kojem živimo. Takvo ponašanje primjećujemo već u osnovnoj školi, nekad čak i u predškolskim ustanovama. Najčešći uzroci takvog ponašanja su poremećeni porodični odnosi, strah od neuspjeha u školi, preveliki pritisak roditelja koji zahtijevaju previše od svoje djece, najčešće d aim dijete bude najbolje u svemu, nekontrolisani uticaj medija, izloženost gledanju neprimjerenog sadržaja za dječiji uzrast na TV-u, to su najčešće emisija sa nasilničkim scenama ili putem igranja raznih igrica u kojima je zastupljeno nasilje. Ponašanje koje ima elemente agresije, a ne spada u vršnjačko nasilje, je situaciono, ne ponavlja se i nema za cilj da drugome nanese štetu. Vršnjački sukob karakterističan je što obje strane imaju podjednaku moć, postoji objektivan povod i postoji rješenje. Djeca mogu ući i izaći iz situacije ali nakon razrješenja situacije nastavljaju da se druže. U ovakvoj situaciji neprijatne emocije su kratke, brzo prolaze i brzo se zaboravljaju.

Za razliku od agresivnog, situacionog ponašanja, vršnjačko nasilje je svako ponašanje koje ispunjava nekoliko elemenata: namjera – namjera da se neko povrijedi, a ne bilo koja namjera, ponavljano i trajno – nasilje se desilo više od jednog puta, i nasilnik i žrtva znaju da će se nasilničko ponašanje vjerovatno opet ponoviti, nesrazmjerna podjela moći – dijete koje vrši nasilje može biti starije, jače, popularnije, bogatije... od onog djeteta koje ga trpi, nemoć i ranjivost djeteta s iskustvom nasilja - kao rezultat nasilja javljaju se prestravljenost i strah, a ono se koristi i da bi se zastrašili drugi i održala dominacija djeteta koje vrši nasilje. Strah koji se javlja kod djece koja su meta nasilja nije samo sredstvo za postizanje cilja, on je i sam po sebi cilj. Nakon što se ostvari zastrašivanje, dijete koje vrši nasilje se može ponašati slobodno, bez straha da će biti okrivljeno, prijavljeno ili sankcionisano, manjak podrške – dijete s iskustvom nasilja postaje toliko bespomoćno da je malo vjerovatno da će uzvratiti ili prijaviti nasilništvo, a vrlo često su mete djeca koja imaju lošu socijalnu mrežu kontakata, posljedice – vršnjačko nasilje može imati brojne negativne psihosocijalne posljedice, kao i posljedice po mentalno zdravlje, kako za one koje trpe, tako i za same počinitelje nasilja (Rakočević, 2019). U nekim zemljama nasilničko ponašanje postalo je dio svakodnevnice, te kao takvo postaje problem porodice, škole ali i društvene zajednice u kojoj živi. Djeca koja vrše nasilje uglavnom imaju veliku potrebu za dominacijom nad vršnjacima. Osjetljivi su na neuspjeh i teško ga podnose, impulsivno reaguju na osujećenja, prepreke, ne poštuju pravila, razdražljive su prirode. Prema roditeljima, nastavnicima i vršnjacima ponašaju se agresivno. Djeca koja vrše nasilje uglavnom imaju pozitivan stav prema nasilju ali i rješavanju konflikata na taj način. Takav stav može biti posledica učenja po modelu - u okviru porodice ili socijalnog okruženja u kojem dijete odrasta ili posledica iskustva pretrpljenog nasilja u porodici ili u vršnjačkoj grupi. Često se u praksi može čuti od počinilaca nasilja da su i oni bili žrtve nasilja (porodičnog ili vršnjačkog). Nasilje među učenicima se najčešće ispoljava kroz vrijeđanje, zastrašivanje, ruganje, ismijavanje i zadirkivanje, kao i fizičke obračune između pojedinaca i i grupa u okviru škole ili između škola, a nijesu rijetki slučajevi da učenik srednje škole pretuče i nastavnika (Ćetković, 2010).

Školsko okruženje često predstavlja plodno tlo za vršenje vršnjačkog nasilja. Osjetljivost i ranjivost adolescentnog perioda, velika želja za prihvatanjem od strane vršnjaka, pritisak vršnjačkog okruženja stvaraju okruženje koje samo po sebi omogućava da dijete postane žrtva vršnjačkog nasilja. Kao takvo vršnjačko nasilje obično utiče na psihičko zdravlje djeteta, dolazi do poremećaja u procesu učenja a samim tim i do lošijeg školskog uspjeha. Dugotrajne posledice, naročito ako dijete, žrtva vršnjačkog nasilja, ne proradi svoja traumatska iskustva sa stručnjakom mogu biti pogubne i razorne. Svako sprječavanje vršnjačkog nasilja te rana intervencija i pružanje pomoći djetetu žrtvi vršnjačkog nasilja, mogu pomoći da ono postane zdravije i sretnije dijete.

ZAŠTO DJECA VRŠE NASILJE?

Ne postoji jedinstven odgovor na ovo pitanje. Međutim, postoje osobine porodice i djeteta koje utiču na razvoj nasilničkog ponašanja, kao i osobine škola koje mogu uticati na nasilje ili sprječavati pojavu nasilja. Razloga je mnogo zašto djeca vrše nasilje. Porodica kao društvena zajednica ima mnogostruke obaveze i funkcije kada su mladi u pitanju, njihov razvoj i formiranje. Pored obezbeđenja materijalnih i drugih objektivnih uslova života mladih, porodica se javlja i kao jedna od primarnih društvenih grupa u kojoj se odvija proces vaspitanja i socijalizacije mladih. U njoj se ostvaruju prvi socijalni dodiri i udaraju osnove moralnog, intelektualnog, fizičkog, radnog i estetskog vaspitanja što u znatnoj meri određuje intelektualno i društveno moralno ponašanje mladih. Porodica, osim toga, igra izvanredno značajnu transmisionu ulogu u socijalizaciji ličnosti, povezujući primarni porodični svet, svet svoje porodice sa svetom izvan porodice i obrnuto, unoseći u porodične odnose pozitivne vrednosti celokupnog društvenog sistema u kome živi (Mladenović, 1968). Cjelovitost porodice svakako

predstavlja najznačajniji preduslov njene funkcionalnosti. Preko porodice pojedinac se povezuje sa društvom. U porodici se prepliću sve komponente za emocionalni razvoj ličnosti (Ćetković, 2010). Nasuprot cjelovitosti porodice, nepotpuna porodica može imati negativan odraz na cijeli porodični sistem i njegovo funkcionisanje. Za sigurnost djeteta je značajan kvalitet odnosa između roditelja, partnera. U lošim bračnim, odnosno partneskim vezama djeca su dezorijentisana, zbunjena, izražavaju agresivno ponašanje što dovodi do konfliktnih situacija, bilo u porodici, u školi, u društvu. Ako je dijete srećno, zadovoljno, prihvaćeno, ono uspijeva da potisne agresiju i nastojaće da se identifikuje sa roditeljima.

Strukturalna celovitost porodice predstavlja, van svake sumnje, značajan preduslov njene funkcionalne adekvatnosti. Nasuprot tome, poremećaji u sastavu porodice i druge neponovljivosti u njenoj strukturi imaju negativan odraz na ceo porodični sistem i njegovo funkcionisanje. Takvi elementi direktno ili preko slabljenja porodičnih funkcija, po pravilu, negativno deluju na razvoj i socijalizaciju mlade ličnosti u porodičnoj grupi. Prirodno je stoga što se determinante prestupništva traže u poremećajima i drugim nepovoljnostima porodične strukture (Jašović, 1983).

Najorganizovanija i najvažnija društvena grupa za obrazovanje i vaspitanje mladih svakako je škola. Škola pored porodice ima veliki značaj za pravilno vaspitanje i razvoj mladih. Međutim, pored toga što ima važnu ulogu u vaspitanju i obrazovanju mladih školsko okruženje predstavlja plodno tlo i za pojavu nasilnog ponašanja djeteta prema vršnjacima. Nedostatak bliskosti, osjećaja prihvaćenosti svih učenika te međusobnog poštovanja između nastavnika i učenika i obrnuto, dovode do nasilničkog ponašanja u školi. Nereagiranje nastavnika i stručnih suradnika na agresivna ponašanja učenika i loš nadzor u određenim dijelovima škole (igralište, hodnici…) samo olakšavaju nasilnim učenicima da budu agresivni i zastrašuju druge učenike (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2010). Pripadnost grupi podrazumijeva da se i ponašate u skladu sa pravilima grupe. Iz toga slijedi da se djeca u nekim situacijama ne bi ni ponašala neprimjereno da ih drugovi ne nagovaraju, odnosno navode da vrše nasilje. DJeca mlađeg uzrasta, nemaju pravi uvid u vlastito ponašanje. Za njih rečenica koja podrazumijeva ismijavanje drugog djeteta zbog fizičkih ili novčanih nedostataka nema preveliki značaj. Starija braća ili sestre, odrasli ljudi kojima se dive ili jednostavno likovi iz akcionih filmova mogu i te kako biti modeli za imitaciju i kreiranje sopstvenog imidža. Razgovor odnosno komuniciranje sa vršnjacima je vještina koja se uči I zbog toga je moguće da je djeca ne usvoje na pravi način. U tom slučaju, "ko tebe kamenom, ti njega sa dva" može biti jedini naučeni model komunikacije.

Tri najznačajnija faktora rizika u školskoj sredini su - prvi značajan faktor koji svoje uticaje ispoljava unutar školske sredine jeste školski neuspjeh koji počinje u osnovnoj školi. Neuspjeh u školi je uslovljen različitim razlozima, koji se kreću od psiholoških osobenosti same djece, preko negativne i poremećene školske klime, visokih zahtjeva za školskim postignućem bez adekvatnog sistema podrške od strane nastavnika, niskih očekivanja nastavnika i nedostatka jasnih školskih pravila, karakteristikaškolskog okruženja, do karakteristika samog sistema školovanja. Antisocijalno ponašanje u školi, kao drugi rizičan faktor, odnosi se na sve one oblike ponašanja koji su u suprotnosti sa ustanovljenim pravilima ponašanja u školi. Riječ je o takvom ponašanju koje ukazuje na socijalnu neprilagođenost i slabo socijalno vezivanje djeteta za školu i koje, ukoliko se javi na mlađem školskom uzrastu, predstavlja snažan osnov predikcije razvijanja devijantnog i delinkventnog ponašanja u adolescenciji. I kao poslednji - treći rizični faktor iz domena školskog okruženja jeste nedovoljna posvećenost školi i školskim obavezama, koja se nerijetko javlja zajedno sa školskim neuspjehom i ukazuje na postojanje negativnog stava djece prema školi i školovanju uopšte. Najčešće se ispoljava kroz nedovoljno zalaganje djece na časovima i često neopravdano odsustvovanje sa

školskih časova. Riječ je o faktoru koji se, između ostalog, smatra posljedicom slabog vezivanja mladih za školu, nepostojanja jasnih pravila ponašanja i nedosljednog pridržavanja postojećih pravila od strane nastavnika (Popović – Ćitić, Žunić – Pavlović, 2005).

U savremenom društvu slobodno vrijeme predstavlja aktuelan društveni problem. Slobodno vrijeme djece trebalo bi biti organizovano. Svako organizovano društvo ulaže napore u pravcu razvijanja i usmeravanja pozitivnih interesa, sklonosti i sposobnosti mladih i istovremeno stvara povoljne materijalne, prostorne i druge uslove za njihovo ispoljavanje i zadovoljenje u slobodnom vremenu. Tamo gde to nije u dovoljnoj meri slučaj, slobodno vreme mladih postaje vreme dosade i lenstvovanja-pogodan prostor za delovanje negativnih činilaca, za preduzimanje "podviga" i prihvatanje asocijalnih obrazaca ponašanja (Jašović,1983). Odsustvo interesa, nedostatak postojanosti, površnost u svim obavezama koje obavljaju, dosada, pasivnost, veoma često imaju za rezultat traženja ventila koji mogu da prevaziđu ovakva osjećanja.

Pored već navedenih uticaja na negativno ponašanje djece uticaj sredstava masovne komunikacije zauzima značajno mjesto. Savremeno društvo je nezamislivo bez upotrebe medija i to uglavnom elektronskih. Digitalne tehnologije I internet su postali nezamjenjiva sredstva za zabavu, komunikaciju, učenje, razmjenu ideja, marketing. Djeca su više nego ikad izložena uticaju digitalnih tehnologija i internet. Internet i drugi mediji pružaju velike mogućnosti, značajno utiču na razvoj i ponašanje djece pa mogu biti korisni samo ako se koriste planski, kontrolisano i odmjereno. Djeca treba da rastu I da se razvijaju u skladu sa vremenom u kojem žive. Zabrana korištenja digitalnih tehnologija nije poželjna opcija. Zato roditelji I prosvetni radnici imaju ozbiljan zadatak da omoguće djeci korišćenje digitalnih tehnologija, da ih usmjere kako pametno da ih koriste , da nauče da se kontrolišu i istovremeno ih zaštite od svih štetnih uticaja koje digitalne tehnologije nose sa sobom (Barjaktarović, 2022).

KAKO PREPOZNATI ŽRTVU?

U literaturi se djeca koja trpe nasilje često opisuju kao stidljiva, anksiozna i oprezna, koja se povlače kada su napadnuta. Veći rizik da postanu žrtve imaju djeca koja su već izložena porodičnom nasilju, koja imaju slabije razvijene komunikacijske vještine, ili koja se na neki način razlikuju od drugih (npr. pripadnici druge religije, nadarena djeca, djeca s posebnim potrebama, ona koja se drugačije oblače, niža su ili nova u razredu). Također, djeca koja su tiha, oprezna, anksiozna i imaju niže samopouzdanje, češće postaju žrtve nasilja. Žrtve nasilja često misle da su same krive za ono što im se događa, ili se boje da će nasilje postati još gore ako potraže pomoć. Važno je naglasiti da nitko ne zaslužuje biti zlostavljan i da je za nasilje odgovoran isključivo počinitelj, a ne žrtva. Zbog toga, važno je da odrasli, naročito roditelji i nastavnici, prepoznaju promjene u ponašanju djeteta i pravovremeno reagiraju. Neki od znakova koji mogu ukazivati na to da dijete trpi vršnjačko nasilje uključuju slabljenje školskog uspjeha i odbijanje odlaska u školu, česte glavobolje ili bolove u stomaku, modrice, iscijepanu odjeću, plačljivost, depresivnost, anksioznost, povučenost, nisko samopouzdanje, agresivnost, napetost, teškoće sa spavanjem i apetitom, traženje blizine učitelja te provodjenje školskih odmora u samoći ili neučestvovanje u grupnim aktivnostima (Macanović, Petrović, 2015).

Izloženost vršnjačkom nasilju može uzrokovati različite kratkoročne i dugoročne posljedice. Djeca koja su žrtve nasilja često imaju problema s koncentracijom, što može dovesti do lošijih školskih rezultata. Također, mogu razviti negativnu sliku o sebi, osjećati se usamljeno i biti socijalno izolirana. Osim toga, mogu se pojaviti psihosomatski simptomi poput bolova u trbuhu, leđima, glavobolje, vrtoglavice i nesanice. Dugoročne posljedice uključuju pogoršanje općeg zdravlja, a u nekim slučajevima se mogu javiti i ponašanja tipična za ranija razvojna razdoblja, kao što je mokrenje u

krevet. Istraživanja također sugeriraju da djeca koja su bila izložena nasilju imaju veću vjerojatnost za zloupotrebu cigareta, alkohola i droga. Najteže posljedice uključuju anksioznost, depresiju, samoozljeđivanje i suicidalne misli, a ove poteškoće mogu se pojaviti i dugo nakon što nasilje prestane, bez obzira na spol ili učestalost nasilja. Dakle, vršnjačko nasilje nije nešto što bi trebalo biti normalno u odrastanju, jer može trajno narušiti dobrobit djece.

PREVENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA

Prema savremenom shvatanju prevencija predstavlja proces stvaranja uslova za pozitivan društveni razvoj djece i mladih. Suština preventivnog djelovanja prema Pavlović-Žunić Pavlović je reedukovanje i otklanjanje negativnih uticaja i stimulisanje pozitivnih uticaja. Polaznu osnovu u planiranju programa preventivnog djelovanja vršnjačkog nasilja jesu procjene prisustva rizičnih I zaštitnih faktora u populaciji potencijalnih korisnika preventivnih programa. Činjenica je da deca i mladi, tokom odrastanja, razvijaju svoje potencijale, individualne karakteristike i sposobnosti. Značajno je da okruženje bude podsticajno za njihov sveukupni razvoj. Međutim, u situacijama kada takvo okruženje izostane, deca se iz sopstvene slabosti mogu početi ponašati neprimereno i takva ponašanja im vremenom prerastaju u naviku. Iz tog razloga je vrlo značajno pravovremeno (što ranije) otkrivanje dece u riziku, kako ne bi došlo do poremećaja u ponašanju (Bašić, Ferić, Kranželić, 2001). Prema Piteru Smitu preventiva vršnjačkog nasilja leži u komunikaciji i saradnji između roditelja i nastavnika. Edukacijom roditelja, školskog osoblja, djece pa i samog društva može se spriječiti vršnjačko nasilje. Postoje različite strategije za sprječavanje vršnjačkog nasilja, ali je prvenstveno važno prepoznati faktore rizika, pa tek onda primijeniti neke od strategija suzbijanja vršnjačkog nasilja. Izgrađen kritički stav prema vršnjačkom nasilju i otvorena komunikacija između učenika, porodice i nastavnika, može doprinijeti njegovom sprječavanju. Kontrola ponašanja dece/učenika podrazumeva dug i kontinuiran proces vaspitnog delovanja odraslih, koji je zasnovan na uzajamnom razumevanju, poverenju i podršci vaspitanika i onih koji ih vaspitavaju. Ovu kontrolu, koja jeste osnova pedagoške prevencije ponašanja dece/ mladih, nikako ne treba tumačiti kao pretpostavku za konsekventno delovanje ili kao prevlast nad pojedincem (Kopas-Vukašinović, 2021). Zadatak škole u suzbijanju vršnjačkog nasilja se odvija kroz organizovanje timova, kroz obuku nastavnika i učenika kako da prepoznaju i kako da se postave u situacijama nasilničkog ponašnja. Najvažniji zadatak bi bio stvaranje takve klime u školi gdje se nasilničko ponašanje smatra neprihvatljivim. Dakle, koliko su roditelji kao primarna sredina bitni, toliko je i škola važna. Škola treba da održava komunikaciju sa roditeljima, da edukuje djecu o tome šta agresivno ponašanje podrazumijeva, kao i kako da reaguju u situaciji nasilja (Macanović, Petrović, 2015).

Vršnjačko nasilje kako u cijelom svijetu tako i u Crnoj Gori postaje veliki problem. Tuča u školi, tuča ispred škole, teško povrijeđeni maloljetnici kojima se ljekari bore za život postaje naša svakodnevnica. Iz tog razloga Vlada Crne Gore je napravila analizu stanja i predložila mjere za suzbijanje nasilja i vandalizma u školama. Prevencija ovog oblika nasilja počinje njegovim prepoznavanjem, akcenat svih relevantnih institucija bi trebao biti na podizanju svijesti kako kod djece, tako i kod profesionalaca iz svih institucija te slanja jasne poruke nulte tolerancije na sve oblike nasilja. Dakle, vršnjačko nasilje treba sagledavati kao širi društveni problem na čijem sprječavanju i suzbijanju je potrebno sadejstvo cjelokupnog društva i organa koji su uključeni u borbu protiv nasilja, odnosno neophodna je jednaka posvećenost i multidisciplinaran i multisektorski pristup. Ovaj pristup podrazumijeva kontinuiranu aktivnost svih institucija radi postizanja najboljeg interesa i potpune i blagovremene zaštite djece, i hitnog i temeljnog istraživanja i procesuiranja (Vlada Crne Gore, 2024). Međutim, da bi se uopšte moglo pričati o prevenciji vršnjačkog nasilja moraju se postaviti jasne granice šta se smije a šta ne, kako kod kuće tako i u školi. Djeci se mora jasno staviti do znanja da,

ukoliko ne poštuju pravila koja su jasano precizirana, moraće snositi odgovornost za takvo ponašanje. Kako bi doveli do promjene ponašanja kod djece koja vrše nasilje prvo treba da razumijemo njihovu perspektivu i razlog zašto biraju da se na taj način ponašaju. Nije dovoljno samo kazniti dijete već je potrebno raditi sa djetetom na promjeni stavova i uvjerenja o nasilnom rješavanju problema. U tom cilju neophodno je osmisliti adekvatan program prevencije za suzbijanje vršnjačkog nasilja, koji će potaknuti odrasle (prije svega roditelje i nastavnike), ali i same učenike, djecu svih uzrasta ne samo da postanu svjesni ovog narastajućeg problema i rizičnosti istog i njegovih pogubnih posljedica kako za pojedinca, tako i za društvo u cjelini, već će ponuditi mehanizme koji će doprinijeti smanjenju pojavnih oblika nasilja među djecom, ublažavanje i kontrola djece. Dakle, vršnjačko nasilje moguće je suzbiti provođenjem odgovarajućih mjera, a blagovremena identifikacija i evidencija problema je osnovni uslov planiranja mjera intervencije i njihovog usmjeravanja na rizične grupe, kao i na rizičnu djecu (Macanović, Petrović. 2015). Nacionalna strategija održivog razvoja 2030. godine u Crnoj Gori u okviru tematskog područja 1. Unapređenje stanja ljudskih resursa i jačanje socijalne inkluzije za strateški cilj ima obezbjeđenje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja i promovisanje mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve. Mjera je formulisana u odnosu na to da se smanji nasilje kod djece i adolescenata, promovišu program za toleranciju i rješavanje problema kroz dijalog, kao i inkluziju ranjivih grupa (Vlada Crne Gore, 2024).

TRETMAN - KAKO POMOĆI ŽRTVI, A KAKO NASILNIKU

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja propisano je da u ustanovi nije dozvoljeno: fizičko, psihičko i socijalno nasilje; zlostavljanje i zanemarivanje djece i učenika/ca; fizičko kažnjavanje i vrijeđanje ličnosti, odnosno seksualna zloupotreba djece i učenika/ca ili zaposlenih i svaki drugi oblik diskriminacije u smislu zakona. Članom 97 se definišu prava učenika/ca u kojem je jasno određeno da učenici/e imaju pravo na zaštitu od svih vrsta nasilja u školi, diskriminacije, zlostavljanja i zanemarivanja (Opšti Zakon o obrazovanju i vaspitanju, 2013). Na žalost, vršnjačko nasilje je česta pojava. Kada prolaze kroz iskustvo vršnjačkog nasilja mladi ljudi se obično osjećaju izuzetno usamljeno, kriju od najbližih članova porodice nasilje, ne nailaze na podršku svojih vršnjaka, škole koju pohađaju. Roditelji su prva stanica za pružanje podrške svom djetetu. Roditelji treba da prate ponašanje svog djeteta, registruju svaku promjenu u njegovom ponašanju i raspoloženju i provjeravaju da li je sve u redu. Onog trenutka kada dođu u posjed informacije da je njihovo dijete žrtva nasilja roditelji moraju da reaguju odmah, nasilje moraju prijaviti i sarađivati sa školom u procesu zaštite djeteta. Oni su ti koji će obavezno potražiti stručnu pomoć i podršku za svoje dijete. Psiholozi u školi, psihoterapeuti i psihijatri mogu pomoći djetetu da povrati samopouzdanje, da nauči kako da efikasnije podnosi teška osećanja i kako da ispravno odreaguje u situacijama nasilja. Važno je da dijete zna da u svojoj kući ima podršku koja mu je prijeko potrebna. Porodica mora pomoći djetetu da povrati pozitivnu sliku o sebi nakon što je na drugim mjestima uzdrmana, uz pružanje dovoljne količine ljubavi i pažnje, što daljem period života može pomoći djetetu da povrati snagu da se nasilju odupre na adekvatan način. Od velike je važnosti je i činjenica da dijete zna da može otvoreno da dijeli svoje iskustvo sa nasiljem sa svojim ukućanima, bez straha od dodatne osude ili nipodaštavanja osjećanja koja proživljava (Macanović, Petrović, 2015).

Vršnjaci takođe mogu pomoći svom drugu ili drugarici koji trpe nasilje na način što će ih podržati na način što će se jasno postaviti prema nasilju kao prema neprihvatljivom načinu ponašanja. Oni mogu da razgovaraju o ovoj temi, da budu pokretači teme o nasilju na nivou odjeljenja, škole ali i da se uključe i predlože aktivnosti zaštite vršnjaka i podrške. Djeca koja vrše nasilje takođe trebaju pomoć i podršku. Sa njima treba raditi na kontroli impulsivnih reakcija, razvoju empatije. Neophodno je postaviti im jasne i pravedne granice šta se smije a šta ne. Na- učiti ih da je svijet, ako poštujemo

granice, sigurno i prijateljsko mjesto za sve. Vrlo je važno obratiti se stručnjaku za roditeljstvo i vaspitanje, potražiti savjet i konsultovati se sa njim šta je najbolje za dijete da se uradi.

ZAKLJUČAK

Vršnjačko nasilje sve više se posmatra kao nacionalni problem. Predstavlja pojavu na koju se mora obratiti posebna pažnja. Ispoljava se kroz sve sfere života. Nema jasna pravila i ograničenja. Nedostatak bliskosti, osjećaja prihvaćenosti svih učenika te međusobnog poštovanja između nastavnika i učenika i obrnuto, dovode do nasilničkog ponašanja u školi. Da bi se vršnjačko nasilje svelo na nultu toleranciju neophodno je u školama organizovati edukativne i savjetodavne radionice u kojima bi prvenstveno učestvovali učenici, roditelji a takođe i zaposleni u školi. Vrlo je važno uključiti sve učenike. Takođe bi bilo važno uvesti predmet - vršnjačko nasilje kako bi učenici naučili da pored prava koja imaju moraju imati i odgovornosti i obaveze. U tom slučaju poseban akcenat bio bi stavljen na temu vršnjačkog nasilja.

LITERATURA:

1. Barjaktarović, M. (2022). Uticaj medija na ponašanje djece školskog uzrasta, Poremećajiu ponašanju djece i mladih-zbornik radova, Banja Luka: CMZ.
2. Bašić, J. Ferić, M. Kranželić, V. (2001). Od primarne prevencije do ranih intervencija, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Brošura za roditelje -program prevencije vršnjačkog zlostavljanja , za sigurno i podsticajno okruženje u školama, Ministarstvo prosvjete Crne Gore i Unicef.
4. Ćetković, R. (2010).Agresivnost djece i mladih, Podgorica: JU Službeni list Crne Gore.
5. Dallard, J i saradnici, (1957). "Frustration andAggression", Yale Universiti Press
6. Goleman, D. (2002). Emocionalna inteligencija, Beograd: Geopolitika,.
7. Jašović,Ž. (1983). Kriminologija maloletničke delinkvencije, Beograd: Naučna knjiga.
8. Kopas-Vukašinović, E. (2021). Kontrola ponašanja dece i mladih: prevencija i/ili mogućnost vaspitnog delovanja, Fakultet pedagoških nauka univerziteta u Kragujevcu..
9. Košiček,M. Košiček, T. (1967. I vaše dijete je ličnost, Zagreb: Panorama.
10. Macanović, N. (2017). Socijalno neprilagođeno ponašanje djece predškolske dobi. Naša škola br. 1-2
11. Macanović,N. Petrović, J. (2015), Prevencija vršnjačkog nasilja u osnovnim školama „Vratimo drugarstvo u razrede" Udruženje nastavnika i saradnika univerziteta u Banjoj Luci, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna,sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka,
12. Mladenović, M. (1968). Sociologija porodice, I knjiga, Beograd
13. Opšti Zakon o obrazovanju i vaspitanju (2013). Službeni list CG, broj 44.
14. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2010). Nasilje među djecom, Zagreb.
15. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. (2010). Trebamo li brinuti, Zagreb.
16. Popović-Ćitić, B., Žunić-Pavlović, V. (2005). Prevencija prestupništva dece i omladine. Beograd: Pedagoško društvo Srbije.
17. Savremena gimnazija. (2016). Program zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, Beograd
18. Vlada Crne Gore (2024). Analiza stanja i prijedlog mjera za suzbijanje nasilja i vandalizma u školama, Podgorica.

Korišćene internet stranice:
1.. https://educentar.rs/ko-su-deca-koja-vrse-nasilje/ posjećeno 04.02.2026.
2. https://www.psihoterapijaipsiholoskosavetovanje.rs/vrsnjacko-nasilje/ posjećeno 11.02.2026.
3. https://cuvamte.gov.rs/sr/sta-je-nasilje/vrsnjacko-nasilje/ posjećeno 10.02.2026.
4. https://www.kakosi.hr/2021/04/12/vrsnjacko-nasilje-bullying/ posjećeno 04.02.2026.
5. www.stetoskop.info/posjećeno 19.02.2026.
6. https://odrastanje.rs/sta-kad-vase-dete-maltretira-druge/ posjećeno 11.02.2026.

PEER VIOLENCE, PREVENTION AND TREATMENT

Assoc. Prof. Dr. Valentina Smolović
Higher Court in Podgorica

Abstract: *Peer violence is a negative social phenomenon that has occurred throughout history. It has always been and is still a very big problem that has recently created a headache for the entire Montenegrin public. Fights at school, fights in front of the school, seriously injured minors whose lives are being fought for by doctors are becoming our everyday life. How to prevent, how to treat? How to find the best solution? It is necessary to call things by their right names, recognize violence and act accordingly in a timely and adequate manner. Peer violence is any behavior that meets several elements, it is an act that aims to cause harm to someone, it is repeated over a period of time, the balance of power between the perpetrator and the victim is unequal. In this paper, we have emphasized the characteristics of peer violence, as well as the prevention and suppression of this deviant phenomenon and the implementation of adequate treatment.*

Keywords*: peer violence, victim, perpetrator, treatment*